

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Випуск 2 (9) 2014

izmerenie social'nyh neravenstv v sovremennom obshchestve / S.S. Babenko // Metodologija, teorija i praktika sociologichnogo analizu suchasnogo suspil'stva: zb. nauk. prac'. – H.: Vidavn. centr HNU im. V.N. Karazina, 2007. – S. 49–55.

4. Burlachuk L. Psihodiagnostika / L. Burlachuk. – Spb.: Piter, 2002. – 352 s.
5. Dodonov B.I. O sisteme «Lichnost'» / B.I. Dodonov // Voprosy psihologii. – 1985. – № 5. – S. 36–45.
6. Pako S. Starenie psihologicheskikh osobennostej cheloveka / S. Pako // Osnovy gerontologii / pod red. A. Binje i F. Burl'era. – M.: Medgiz, 1960. – 92 c.
7. Rievnitseva O.V. Sotsialne vykliuchennia: problemy vyznachennia ta doslidzhennia / O.V. Rievnitseva // Demohrafiia ta sots. ekonomika. – 2008. – № 1. – S. 98–106.
8. Ukraina: na shliakhu do sotsialnoho zaluchennia: Natsionalna dopovid pro liudskiy rozvytok 2011 / [E. Libanova, Iu. Levenets, O. Makarova ta in.]. – K.: Nezalezhne vydannia Prohramy rozvytku OON v Ukraini, 2011. – 124 s.
9. Allman Paula. The Nature and Process of Adult Development / Paula Allman. – C.107-118.
10. Atkinson A.B. Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. United Nations / ABAtkinson, E.Marlier. – New York, 2010 [Electron resource]. – Mode of access: 23.07.2014 <<http://www.un.org/esa/socdev/publications/measuring-social-inclusion.pdf>>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.
11. Baltes P.B. Life-Span Development and Behavior / P.B. Baltes, O.G. Brim. – V.6. – 1984. – New York: Academic Press.
12. Bromley D.B. The Psychology of Human Ageing. – England: Penguin Book, 1966. – 416 p.
13. Rawal N. Social Inclusion and Exclusion: A Review [Electron resource] / Nabin Rawal // Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology. – 2008. – Vol.2. – P. 161-180. – Mode of access: 24.07.2014 <<http://nepjol.info/index.php/DSAJ/article/view/1362>>. – Zagol. z ekranu. – Mova angl.
14. Wechsler D. The Measurement of Adult Intelligence – Baltimore: Williams & Wilkins, 1944. – 272 p.

УДК 378.126: 316.7

Султанова Лейла Юрївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
E-mail: vvsjpoood@mail.ru

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ПРОБЛЕМИ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовується актуальність впровадження компетентнісного підходу в систему вищої освіти. Розкривається сутність поняття «компетентність» та «компетентнісний підхід». Визначається місце компетентнісного підходу в ієрархії обраних для дослідження проблеми полікультурної освіти інших підходів. Обґрунтовується взаємоз'язок полікультурної компетентності з ключовими компетентностями. Визначаються критерії та показники полікультурної компетентності майбутніх викладачів.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, компетенція, полікультурна компетентність.

У вступі до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. зазначено, що освіта належить до найважливіших напрямів державної політики України. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету, формування позитивного іміджу нашої держави, створення умов для самореалізації кожної особистості. Для здійснення стабільного розвитку і нового якісного прориву в системі освіти, одним із основних завдань Національної стратегії розвитку освіти передбачено розроблення стандартів вищої освіти, зорієнтованих на компетентнісний підхід в освіті, узгоджених з новою структурою освітньо-кваліфікаційних (освітньо-наукових) рівнів вищої освіти та з Національною рамкою кваліфікацій. Таким чином, орієнтація на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його упровадження є однією з умов оновлення змісту вищої освіти і навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору.

У Глосарії термінів Болонського процесу, розробленому Національним офісом програми TEMPUS у Росії, компетентнісний підхід (Competence-based Approach) тлумачиться як метод моделювання результатів навчання і представлення їх як норм якості вищої освіти [5].

Українські дослідники під поняттям «компетентнісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу є сформованість загальної компетентності людини, або іншими словами – володіння людиною сукупністю ключових компетентностей. Ця інтегративна характеристика особистості формується в процесі навчання і передбачає володіння знаннями, вміннями, наявність досвіду діяльності і поведінкової моделі особистості [3, с.64].

Впровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищого навчального закладу дає можливість вирішити типову для національної систем освіти та систем освіти країн ближнього зарубіжжя проблему, яка полягає в тому, що опанування значним обсягом теоретичних знань не гарантує успішного їх застосування для вирішення конкретних життєвих завдань або проблемних ситуацій.

На думку сучасних науковців, компетентнісний підхід до формування змісту освіти стає новим концептуальним орієнтиром. З огляду на зазначене вище, найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, яка не тільки володіє знаннями, а й оперує ними, готова до змін, може легко пристосовуватись до нових потреб ринку праці, володіє інформацією, активно діє, швидко приймає рішення, навчається упродовж життя.

Здійснюючи теоретичний аналіз компетентнісного підходу зазначимо, що спрямованість кожного дослідження, в тому числі і

дослідження полікультурної освіти, визначає комплекс наукових підходів, які становлять певну методологічну основу, що дозволяє визначити напрям дослідження. Отож, методологічною основою нашого дослідження є застосування взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою компетентнісного, культурологічного, аксіологічного, діатропічного, особистісно-орієнтованого та інтердисциплінарного підходів.

Російська дослідниця І.О. Зимня висловила цікаву думку про місце компетентнісного підходу в ієрархії підходів до аналізу і організації освітнього процесу [2]. Зокрема, схиляючись до погляду про поліпідхідність основ освіти, науковець припускає існування підпорядкованості підходів. Так, приймаючи концепцію І.В. Блауберга та Е.Г. Юдіна [1] про чотири рівня методологічного аналізу: філософський, загальнонауковий, конкретнонауковий та рівень власне методичний, І.О. Зимня пропонує наступну ієрархію підходів:

– на першому, філософському рівні знаходяться системний, генетичний, еволюційний підходи.

– на другому, загальнонауковому рівні може знаходитись міждисциплінарний, комплексний, синергетичний, функціональний підходи.

– до рівня конкретної науки, наприклад психолого-педагогічної, можуть бути віднесені культурно-історичний, культурологічний, особистісний, діяльнісний підходи. На цьому рівні можуть бути також ті підходи, які відносяться до освіти, наприклад, аксіологічний, контекстний, герменевтичний, особистісно-діяльнісний. Сюди ж може бути віднесений і компетентнісний підхід як такий, що визначає результативно-цільову спрямованість освіти.

Проектуючи вищесказане на дослідження проблеми полікультурної освіти викладачів вищих педагогічних навчальних закладів – припускаємо можливість вибудувати власну ієрархію підходів. Зокрема, нами було визначено низку підходів, які є вихідними принципами, позицією, основними положеннями або переконаннями. Так, аналізуючи проблему полікультурної освіти опираємося на взаємопов'язані між собою наступні підходи: культурологічний, аксіологічний, діатропічний, компетентнісний, особистісно-орієнтований та інтердисциплінарний [4, с. 21-26].

До першого, *філософського* рівня, який становить собою світоглядну основу аналізу, на наш погляд відносяться культурологічний і аксіологічний підходи, оскільки культурологічний підхід, у нашому дослідженні, дає можливість розглядати культуру як філософську категорію. Адже, як зазначає відомий польський учений Станіслав Качор, який здійснив ґрунтовний аналіз поняття «культура» у науковому виданні «Edukacja dla interkulturowości» [6], багатозначне поняття «культура» так чи інакше трактується відповідно до різних філософських підстав його визнання. *Аксіологічний* підхід також вважаємо одним з базових методологічних підходів у вивченні проблеми полікультурної освіти

майбутніх викладачів, оскільки система цінностей перебуває у тісному зв'язку з культурою. Зокрема, у зв'язку зі зміною соціально-економічних шляхів розвитку суспільства, піддається сумніву колишня система цінностей. Тому, перехід культури з одного стійкого стану в інший, який тільки передбачається спричинює зміну ціннісних орієнтацій людини. До другого, загальнонаукового рівня, відносяться *діатропічний* та *інтердисциплінарний* підходи. До рівня конкретної науки, зокрема психолого-педагогічної, – *особистісно-орієнтований і компетентнісний* підходи.

Оскільки в ієрархічній структурі, нижній рівень характеризується тим, чим визначаються рівні, що знаходяться над ним – компетентнісний підхід є системним і міждисциплінарним [2, с. 32]. Компетентнісний підхід передбачає оволодіння певною системою компетентностей. Саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Згідно з Міжнародним департаментом стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і уявлень, що дозволяють особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності.

Українські науковці під терміном «компетенція» розуміють насамперед коло повноважень особи або організації, установи. Особа, в межах своєї компетенції, повинна бути компетентною (володіти компетентностями) у певній сфері діяльності. Одним із завдань професійної освіти, у тому числі і вищої, є оволодіння випускниками компетентностями необхідними для діяльності в різних сферах суспільного життя. Науковці розподіляють компетентності на ключові (надпредметні компетентності), які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми; загальногалузеві – набуваються упродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; предметні компетентності – набуваються упродовж вивчення тієї чи іншої навчальної дисципліни.

У 1996 р. на Бернському симпозіумі радою Європи було визначено такі ключові компетенції (слово *competencies* перекладається з англ. мови як компетенції, проте у даному контексті ми розуміємо його як компетентності), якими повинні володіти молоді європейці [7, с. 11]:

1. Політичні та соціальні компетенції, які передбачають здатність приймати відповідальність, прийняття участі у групових рішеннях, мирне вирішення конфліктів, удосконалення демократичних інститутів.

2. Компетенції, пов'язані з життям у багатокультурному

суспільстві, які передбачають запобігання расизму, ксенофобії та розвитку інтолерантного клімату. Освіта повинна забезпечити молодих людей міжкультурними компетенціями, такими як прийняття відмінностей, повага і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій.

3. Компетенції, пов'язані з володінням усним і писемним мовленням, особливо важливим для роботи і соціального життя, з акцентом на те, що людям, які не володіють ним, загрожує соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації все більшу важливість набуває володіння кількома мовами.

4. Компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства. Зоврема, володіння відповідними технологіями та вміння їх застосовувати, критичне ставлення до інформації, поширюваної мас-медійними засобами та рекламою.

5. Компетенції, пов'язані із здатністю навчатися упродовж життя і розумінням необхідності безперервного навчання, з метою особистісного професійного, та соціального зростання. Іншими словами, названі ключові компетентності діляться на соціальні, полікультурні, комунікативні, технологічні та когнітивні.

Варто зазначити, що полікультурна компетентність, яку ми досліджуємо, чітко простежується у всьому переліку ключових компетентностей. Можна сказати, що полікультурна компетентність включає в себе всі ключові компетентності.

Згідно з переліком ключових компетентностей визначених Радою Європи для молодих європейців, компетентнісний підхід спрямований на практикоорієнтованість освіти, операційну та навичкову сторону результату. Як зазначає І.О. Зимня, у вітчизняній психолого-педагогічній науці, зорієнтованій переважно на ціннісно-смыслову, змістовну, особистісну складові освіти, компетентнісний підхід, завдяки розмежуванню понять «компетенція» / «компетентність», не протиставляється знанневому («ЗУНівському»), а посилює практикоорієнтованість, що суттєво розширює його зміст особистісними складовими і робить його гуманістично спрямованим [2, с. 36].

Знання, вміння та навички, якими оволодіває майбутній викладач вищого педагогічного навчального закладу в процесі навчання в магістратурі або аспірантурі спрямовані перш за все на ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку. Однак, у професійній підготовці необхідно враховувати і те, що сучасне українське суспільство є полікультурним. Це означає, що майбутнім викладачам, які є представниками українського полікультурного суспільства, з метою особистісного розвитку та ефективного здійснення професійної діяльності, необхідно оволодіти полікультурною компетентністю.

Полікультурну компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу ми визначаємо як інтегративну якість особистості, що формується та розвивається в процесі навчання в магістратурі та аспірантурі. Вона складається із системи полікультурних знань, системи

ціннісних орієнтацій, системи навичок міжкультурної взаємодії, необхідних у повсякденному житті і діяльності в полікультурному суспільстві, що реалізуються в здатності особистісного розвитку та здатності вирішувати завдання професійної діяльності в ході позитивної взаємодії з представниками різних культур.

В якості критеріїв і показників полікультурної компетентності майбутніх викладачів нами визначено:

– когнітивний критерій (рівень полікультурної освіти, який включає спектр теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для ефективної життєдіяльності в полікультурному суспільстві);

– мотиваційно-ціннісний критерій (характеризується сформованістю системи ціннісних орієнтацій, що відносяться до життя в полікультурному суспільстві, толерантного ставлення до представників інших культур і мотивацією до міжкультурної взаємодії);

– діяльнісно-поведінковий критерій (сформованість умінь необхідних для вирішення міжкультурних проблем, ефективної діяльності в полікультурному суспільстві, здійснення активної взаємодії з представниками різних культур).

Загалом критерії та показники полікультурної компетентності можна розділити на дві групи: професійні компетентності та компетентності, що відносяться до позапрофесійної сфери життєдіяльності людини. Проте, у нашому дослідженні необхідно враховувати те, що мова йде не просто про компетентність будь-якої людини, а про компетентність викладача вищого навчального закладу. Тому, полікультурна компетентність викладача вищого навчального закладу одночасно належить і до професійної компетентності і до компетентності у позапрофесійній сфері життєдіяльності.

Саме тому, впровадження в освітню практику компетентнісного підходу у дослідженні проблеми полікультурної освіти викладачів вищих навчальних закладів, вважаємо важливою передумовою розвитку в Україні полікультурного суспільства.

Література

1. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М.: Наука, 1973. – 271 с.

2. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.

4. Султанова Л.Ю. Современные подходы к изучению проблемы поликультурного образования / Л.Ю. Султанова // Культура. Образование. Наука: сб. науч. тр.: в 2-х ч. – М.: Планета, 2013. – Вып. IV. – Ч. 1. – С. 21-26.

5. Competence-based Approach – Подход, основанный на компетенциях // Глоссарии терминов Болонского процесса [Электронный

ресурс]. – Режим доступу: 17.04.2014 <<http://www.tempus-russia.ru>>. – Загол. з екрану. – Мова рос.

6. Edukacja dla interkulturowości / red. Stanisław Kaczor, Teresa Z. Sarleja. – Warszawa-Radom, 2009. – 226 s.

7. Hutmacher W. Key competencies for Europe / W. Hutmacher // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg, 1997. – 68 p.

Sultanova Leyla – Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Student of the Institute of Pedagogical and Adult Education of the NAPS of Ukraine.
E-mail: vsipood@mail.ru

COMPETENCE APPROACH TO THE STUDY OF MULTICULTURAL EDUCATION PROBLEM

Summary. *The article explains the importance of «competence approach» implementation in a high educational system because the orientation on «competence approach» and creation of effective tools of its implementation perform the essential role in the renewal of the education system and teaching techniques, in its correspondence to modern needs, in integration in global educational field. The article describes the meaning of the terminology «competence» and «competency approach». It also determines the place of the «competency approach» within the hierarchy of methods chosen to study the multicultural problem such as: cultural, axiological, diatropic, competence-based, person-concentrated and interdisciplinary.*

The relationship between multicultural competence and key competences are founded here in the article. Also it determines the criteria and indicators of future teachers' competences.

Key words: competence, competence approach, multicultural competence.

Bibliography

1. Blauberger I.V. Stanovlenie I sushhnost' sistemnogo podhoda / I.V. Blauberger, G. Je Judin. – M.: Nauka, 1973. – 271 s.

2. Zimnjaja I.A. Ključevye kompetentnosti kak rezul'tativno-celevaja osnova kompetentnostnogo podhoda v obrazovanii. Avtorskaja versija / I.A. Zimnjaja. – M.: Issledovatel'skij centr problem kachestva podgotovki specialistov, 2004. – 42 s.

3. Kompetentnisnyj pidhid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajins'ki perspektvy vy': Biblioteka z osviti n' oyi polity ky' / pid zag. red. O.V. Ovcharuk. – K.: K.I.S., 2004. – 112 s.

4. Sultanova L.Ju. Sovremennye podhody k izucheniju problemy polikul'turnogo obrazovanija / L.Ju. Sultanova // Kul'tura. Obrazovanie. Nauka: sb. nauch. tr.: v 2-h ch. – M.: Planeta, 2013. – Vyp. IV. – Ch. 1. – S. 21-26.

5. Competence-based Approach – Podhod, osnovannyj na kompetencijah // Glossarij terminov Bolonskogo processa [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupu: 17.04.2014 <<http://www.tempus-russia.ru>> – Zagol. z ekranu. – Mova рос.

6. Edukacja dla interkulturowości / red. Stanisław Kaczor, Teresa Z. Sarleja. – Warszawa-Radom, 2009. – 226 s.

7. Hutmacher W. Key competencies for Europe / W. Hutmacher // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) // Secondary Education for Europe Strasburg, 1997. – 68 p.